

ПОЛИТИКА ЗА СИГУРНОСТ НА НАЦИОНАЛНАТА ДЪРЖАВА

Докторант Борис Щурков, УниБИТ

Резюме:

Сигурността не е самостоятелна наука и не съществува единна теория на сигурността, но тя присъства, повлияна е и влияе на социума и научните области, кореспондиращи с неговото съществуване. Политиката за сигурност и социалните, икономически и политически процеси са взаимнозависими, но също така тя е и експлицитен фактор в международните отношения. За това е необходимо в политиката за сигурност задължително да присъства отчитането на геополитическия контекст.

Ключови думи: политика за сигурност, национална сигурност, национална държава, глобализация, геополитика.

NATIONAL STATE SECURITY POLICY

Doctoral student, Boris Shturkov, UNIBIT

Abstract:

Security is not an independent science and there is no single theory of security, but it is present, influenced, and influences society and the scientific fields corresponding to its existence. Security policy and social, economic and political processes are interdependent, but it is also an explicit factor in international relations. For this, it is necessary to take into account the geopolitical context in the security policy.

Keywords: security policy, national security, nation state, globalization, geopolitics.

„За всяка жива система е естествен стремежът към повече сигурност.“¹ Полето на сигурността обаче е толкова обширно и всеобхватно, че както обръщат внимание и други изследователи на тази материя, „...за всички други области на държавното управление има съответната специализирана политика и специализирана институция (външна политика – Министерство на външните работи, финанси – Министерство на финансите и т.н.). Сигурността обаче е толкова широка и неструктурирана област, че рядко има тясно специализирана политика

¹ Гоцев, Г., Защита на сигурността и обществения ред, С. 2016.

за сигурност и само в отделни държави – един орган („министерство“) на сигурността.“²

Сигурността е степен на съпротива или предпазване от вреда. Сигурността се прилага към всичко, което е ценно и в същото време уязвимо. Сигурността е функционалното състояние на дадена система, което осигурява неутрализирането и противодействието и на външни и вътрешни фактори, които оказват влияние или могат да въздействат деструктивно на системата (влошаване на организационното състояние на системата или невъзможност за нейното функциониране и развитие). Като принцип сигурността подsigурява живота и здравето на физическите лица, държавата, юридическите лица и дейността им, както и бизнеса от страна на потенциални и/или реални заплахи. Високата степен на сигурност на индивида, общността, страната, конкретна корпоративна или нестопанска организация, осигурява увеличаване на благосъстоянието. Сигурността подsigурява възможността за натрупване на блага за индивида, тъй като тя е втората стъпка след физиологичните нужди в Пирамидата на Маслоу.

Основната теза, защитавана в доклада, е, че правенето на политика за сигурност изисква да бъдат анализирани причините за възникване на даден проблем, да бъдат посочени възможните актьори и техните роли в определена ситуация, да бъдат прогнозирани вариантите за разрешаване на проблема и да бъде оценен рискът от избора на всеки отделен вариант. Политиката за сигурност се изгражда на база анализ на реалните рискове, разработване на стратегия за защита и изготвяне на съответна програма за постигане на желаната сигурност. Тя е както „инструментът, който посочва необходимостта от влагане на средства за защита, така и официален документ за управленската стратегия за сигурността. Представлява рамка за дефиниране на уместно поведение, определяне базата за необходимите средства, избор на подходящи контроли и създаване на необходимите процедури.“³

От гледна точка на теорията и практиката на сигурността е важно да се подчертае, че „държавите“ и „нациите“ нямат политика. Политика имат правителствата.⁴

Днес е необходим нов модел на политика за сигурност, постигнат в резултат на стратегически анализ и кризисно планиране, през призмата на перманентния сблъсък на интересите на играчите на „голямата

² Рачев, В. и Бахчеванов, Г. Теоретични основи на националната сигурност. В: Национална и международна сигурност. С. 2005, Военно издателство, с. 7.

³ http://cio.bg/264_politika_za_sigurnost.

⁴ Рачев, В. и Бахчеванов, Г. Теоретични основи на националната сигурност. В: Национална и международна сигурност. С. 2005, Военно издателство, с. 12.

шахматна дъска“⁵. Човечеството познава този сблъсък и му е дало име – геополитически сблъсък за контрол над пространството, ресурсите и социалните форми на живот. Както отбелязва В. Лазаров⁶: „Човешката история е една постоянна борба за съществуване на племена, държави, империи, за овладяване контрола над различни ресурси. Тази непрестанна борба продължава и днес с още по-голяма мощ, пространствен размах, с привличането на все по-големи маси от хора...“.

Средствата (инструментите) на политиката за сигурност, с които актьорите си служат, за да провеждат своята политика за сигурност, са многообразни. Основните сред тях са дипломатия, икономически инструменти, информационно въздействие, операции под прикритие (секретни операции), възпиране и използване на военна сила.

Дипломатията е най-често употребяваната форма на взаимодействие / въздействие в сферата на международната сигурност. Това са практики и институции, чрез които държавите взаимодействат помежду си.

Икономическите инструменти в политиката на сигурност на дадена държава имат различни измерения в зависимост главно (но не само) от нейната мощ, характера на стопанството и възможностите за добив или достъп до стратегически суровини. Главната парадигма на използването на икономически инструменти е по този начин да се избегне или минимизира използването на военна сила.

Информационното въздействие е фактор с увеличаваща се значимост за политиката на сигурност. Съвременните възможности за произвеждане и разпространение на информация от всякакъв характер са колосални. В книгата си „Информация и сигурност“, проф. д.ик.н. Стоян Денчев дава актуалните теории и насоки, касаещи отговора на въпросите „Кой разбърква боите и кои са художниците“⁷ в ракурса на съвременните проблеми на националната и международна сигурност.

От края на ХХ в. защитата на критичната инфраструктура е съществен елемент от политиката за сигурност на много страни, които отчитат, от една страна, процесите на глобализация, а от друга, борбата срещу международния тероризъм. Другата основна причина за развитието на такава политика са появата и контролът над големите

⁵ Бжежински, З. Голямата шахматна дъска. С. 1997.

⁶ Лазаров, В. Контролът над стратегическите ресурси и сигурността на малките държави. София, „За буквите – О писменехъ“, 2016, с. 9.

⁷ Денчев, С. Информация и сигурност. София, „За буквите-О писменехъ“, 2019, с. 297.

инфраструктурни проекти за производство и пренос на електроенергия, нефт, газ и др.⁸

Водещ сегмент на всеки модел на политика за сигурност е изграждането и поддържането на критичната инфраструктура. От гледна точка на управлението при кризи, от ключово значение е състоянието на тази инфраструктура. Чрез ресурсното осигуряване и поддържането на нейните обекти се гарантира тяхната устойчивост и снижаване на тяхната уязвимост, а това има съществено значение за управлението на кризи, включително и на глобални по обхват кризи. Поддържането на критичната инфраструктура е възможно само чрез интегрирана национална и наднационална система. „Следователно, като се прилагат техниките за моделиране на критичните инфраструктурни системи, които се приемат за даденост – например комуникационни мрежи, банкови услуги, енергоснабдяване, доставяне на храни и вода, здравни услуги, служби за спешна помощ и транспортни мрежи – всъщност се дава възможност да се моделират различни неблагоприятни ситуации.“⁹

Политиката за сигурност, като съвкупност от правила и средства за осигуряване и гарантиране на безопасност на членовете на обществото, също е част от цялостната политика на държавата и намира пресечни точки с геополитиката. И обратно, в днешния взаимнообвързан свят, в резултат от глобализационните процеси отделният индивид е далеч по-уязвим за различните заплахи, поради това идеята за сигурността на индивида се превръща в обект на сериозни изследвания както в академичната сфера, така и в реалната политика. Сигурността и социалните, икономически и политически процеси зависят двупосочно, но също така в тях присъстват имплицитно всички области на знанието.¹⁰

В така създалата се икономическа, политическа и военна обстановка на този особен етап от развитието на историческия процес, през който преминават нашето общество и целият свят, да се води правилна, научно обоснована политика за сигурност е възможно само ако задълбочено се познават нейните теоретични основи и ясно се разбират ключовите тенденции на реалната действителност.

В контекста на анализите и обобщенията е целесъобразно да се търсят логично мястото и ролята на политиката за сигурност като

⁸ Петева, И., Лазаров, В. Стратегическите енергийни ресурси във фокуса на информационната цивилизация. Монография. София, „За буквите – О писменехъ“, 2020. 220 с. ISBN 978-619-185-438-7.

⁹ Лазаров, В. Уязвимост на критичната инфраструктура. София, „За буквите – О писменехъ“. 2019, с. 118.

¹⁰ Goshko Petkov, Mayiana Mitevska-Encheva, Emilia Lazarova, Petya Radeva, LEADERSHIP STYLES IN THE INNOVATIVE EDUCATIONAL AREA, The Macrotheme Review 8(1), Spring 2019, ISSN 2379-9765 print ISSN 1848-4735 online.

подсистема на системата от висш порядък обща политика и да се определят нейният предмет и структура. Световният опит показва, че съществуват различни възгледи и теоретични обосновки, силно различаващи се по същност и идеология в зависимост от специфичните особености на държавата и региона. Тези теоретични обосновки в най-обобщен вид могат да бъдат сведени до няколко гледни точки.

На базата на този анализ можем да определим, че политиката за сигурност е система (комплекс) от знания за принципите и способите за рационално използване на ресурсите на държавата, за гарантиране на защитата на жизненоважните интереси на личността, обществото и държавата от всякакви заплахи и за създаване на благоприятни условия за тяхното развитие и просперитет. Предмет на изследване на тази политика са сигурността и отбраната в широкия им аспект, а целта ѝ е да се подобри защитеността на обществените, икономическите и политическите институции на страната, личността и обществото от всякакви заплахи.

Обобщавайки, можем да заключим, че политиката за сигурност е държавна дейност, произтичаща от общополитическия курс, която осигурява оптимално съотношение между структурните елементи на сигурността за създаване на най-благоприятни условия за развитие на обществото, държавата и личността и за гарантиране на националните идеали и жизненоважни интереси. Политиката за сигурност е насочена към повишаване на усещането за сигурност сред гражданите чрез създаване на необходимите условия и предпоставки за гарантиране на националните интереси, ограничаване на въздействието от рисковете и заплахите и оптималното разпределяне на ресурсите. Политиката за национална сигурност е комплекс от взаимносвързани приоритети и секторни политики, съобразени с политиките за сигурност на ЕС и НАТО¹¹.

Сигурността на всяка система, в това число и на системата за национална сигурност, е такова състояние, при което е гарантирано нейното нормално съществуване и са надеждно защитени жизненоважните ѝ интереси. Ако възникне заплаха за тези интереси, системата може да започне да изпитва недостиг на сигурност и да премине в състояние на несигурност. За защита на жизненоважните интереси се жертват огромни ресурси, особено тогава, когато само по този начин системата може да гарантира своето съществуване и развитие.

Основно изискване към системата за защита на националната

¹¹ <https://www.consilium.europa.eu/bg/policies/defence-security/> Сътрудничество на ЕС в областта на сигурността и отбраната.

сигурност е тя да съхрани при всички обстоятелства способността си да действа самостоятелно и да реагира адекватно винаги, когато националната сигурност е застрашена. Тези възможности зависят и от това какво е отношението (мястото) на системата спрямо другите такива и доколко тя е интегрирана в системите за колективна сигурност.

За да изпълнява предназначението си, една система за национална сигурност трябва наистина да бъде „национална“ по характер, „система“ (с висока степен на интегритет и ефективно управление) и наистина „за сигурност“ (да генерира сигурност). Системата за национална сигурност съществува в определено време и пространство и е функция както на трайни тенденции, така и на внезапни промени на ситуацията. В нея се преплитат традициите, манталитетът и историческата памет на обществото. Затова е невъзможно механично привнасяне отвън да се възприеме безпроблемно от държавата, обществото и отделните граждани, напротив – подобна присадена система за национална сигурност може да предизвика напрежение и конфликти.

Въпреки че е национална и носи национални характеристики, системата за национална сигурност е податлива на външно влияние. Оптималният вариант е системата за национална сигурност да е национална по характер и в същото време да е интегрируема в системи за колективна сигурност.

Всяко участие в една система за колективна сигурност за малките държави е получаване на сигурност. Оставена сама на себе си, избягваща интеграцията и изолираща се, държавата, макар с нейна изградена система за национална сигурност, лесно може да се окаже уязвима за дестабилизация. Но почти няма спор, че интеграцията е не само резултат от национален избор, на суверенно кандидатстване. По-често системите за колективна сигурност привличат държавите с по-малки ресурси, но важни за тях със своето стратегическо положение или по други причини. Участието на малките държави в колективните системи за сигурност води и до ограничаване на националния им суверенитет, загуба на самостоятелност и лишаване от възможности за многовариантно поведение в кризисни ситуации, тъй като тогава трябва да се съобразяват с приоритетите на колективната сигурност.

Теорията за сигурността в голяма степен е построена върху тезата, че държавата има жизненоважна роля за осигуряване на националната сигурност. Това, че цялата система за национална сигурност е създадена и продължава да съществува така, че държавата да е главен фактор за обезпечаване на сигурността на обществото и на отделния човек, е продукт на определен етап на общественото развитие. В отделни периоди тази роля се е променяла и е естествено тя постепенно

да намалява с повишаване на ролята на международната сигурност. Факт е обаче, че системата за национална сигурност все още е така структурирана, че дели предизвикателствата за нея на външни и вътрешни. Така например армията се грижи главно за противодействие на външни заплахи, а силите за вътрешна сигурност се грижат за противодействие основно на вътрешни заплахи. От емпирична гледна точка относно етапите на реализация на цветните революции – делегитимиране и овладяване на властта, дискредитиране на силовите структури и държавния апарат, особено актуален е трудът на д-р Антон Златанов „Теоретични и правни аспекти на дейността на полицейските органи по осигуряване на обществения ред при масови мероприятия“.¹²

Но размиването на границите между структурите за вътрешна и външна сигурност обективно не би могло да следва динамиката на процесите в света и промените в глобалната сигурност. Държавата със своята система за сигурност е значително по-устойчива структура и нейното разрушаване, без да са изградени други механизми за защита на сигурността, може да доведе до опасни, непоправими щети и за държавата, и за сигурността ѝ.

Когато се разглежда системата за национална сигурност, трябва определено да се посочи, че това не е просто механичен сбор от структури, норми и хора, а сложна организация с много силни взаимни връзки, координация и управление. Системата е уникален комплекс от компоненти, различни нива на подчиненост и задължително необходим синергичен ефект, който повишава значително нейните възможности до степен, когато тя преминава в качествено ново състояние и е способна надеждно да генерира сигурност. В толкова сложна социална система, каквата е системата за национална сигурност, именно държавата продължава да е все още главният фактор за това¹³.

Можем да обобщим, че определящ фактор за националната сигурност е общополитическият курс на държавата. Той е генералната посока на действие, възприета и осъществявана от държавното ръководство във вътрешно- и външнополитически план при решаване на въпросите на националната сигурност и политиката за сигурност.

Библиография:

¹² Златанов, А. Теоретични и правни аспекти на дейността на полицейските органи по осигуряване на обществения ред при масови мероприятия. София, Издателство на АМВР, 2016, с. 59-74.

¹³ [Iniod.unibit.bg/wp-content/uploads/2014/10/02-Организация-на-СНС-нова.pdf](http://iniod.unibit.bg/wp-content/uploads/2014/10/02-Организация-на-СНС-нова.pdf)
Организация на системата за национална сигурност.

1. Гоцев, Г., Защита на сигурността и обществения ред, С. 2016.
2. Рачев, В. и Бахчеванов, Г. Теоретични основи на националната сигурност. В: Национална и международна сигурност. С. 2005, Военно издателство, с. 7.
3. http://cio.bg/264_politika_zh_sigurnost.
4. Рачев, В. и Бахчеванов, Г. Теоретични основи на националната сигурност. В: Национална и международна сигурност. С. 2005, Военно издателство, с. 12.
5. Бжежински, З. Голямата шахматна дъска. С. 1997.
6. Лазаров, В. Контролът над стратегическите ресурси и сигурността на малките държави. София, „За буквите – О писменехъ“, 2016, с. 9.
7. Денчев, С. Информация и сигурност. София, „За буквите – О писменехъ“, 2019, с. 297.
8. Петева, И., Лазаров, В. Стратегическите енергийни ресурси във фокуса на информационната цивилизация. Монография. София, „За буквите – О писменехъ“, 2020. 220 с. ISBN 978-619-185-438-7.
9. Лазаров, В. Уязвимост на критичната инфраструктура. София, „За буквите – О писменехъ“. 2019, с. 118.
10. Goshko Petkov, Mayliana Mitevskha-Encheva, Emilia Lazarova, Petya Radeva, LEADERSHIP STYLES IN THE INNOVATIVE EDUCATIONAL AREA, The Macrothema Review 8(1), Spring 2019, ISSN 2379-9765 print ISSN 1848-4735 online.
11. <https://www.consilium.europa.eu/bg/policies/defence-security/>
Сътрудничество на ЕС в областта на сигурността и отбраната.
12. Златанов, А. Теоретични и правни аспекти на дейността на полицейските органи по осигуряване на обществения ред при масови мероприятия. София, Издателство на АМВР, 2016, с. 59-74.
13. iniod.unibit.bg/wp-content/uploads/2014/10/02-Организация-на-СНС-нова.pdf Организация на системата за национална сигурност.